

TÉMA 2

Profesní etika, „stavovská etika“

Obsah přednášky

Osobnostní předpoklady zdravotnické profese, vztah zdravotník a pacient, kompetentní pacient, compliance, důvěra deontologie, kodexy, Etický kodex České lékařské komory prolomení mlčenlivosti, kolegiální, reklama, a další etické aspekty výkonu lékařského povolání. Etické rozhodování, mravní dilemata, problémové situace, kasuistiky, depersonalizace, lobbying, mobbing, harašment, iatrogenní poškození pacienta.

Deontologie, deontologický- etický kodex

Lékařská péče o nemocné je čin v zásadě lidský, který má etický rozměr. Lékař musí při své práci přijímat rozhodnutí, která mohou ovlivnit svobodu člověka nebo jeho život. Musí řešit problémy, které nezávisí pouze na jeho odborných znalostech, nýbrž i na jeho názorech a humanistických přesvědčeních.

Chammurapiho zákoník byl první platný předpis pro lékařskou činnost, se jasně zmiňuje o honorářích lékařů a stejně tak i o jejich postizích v případě terapeutických omylů. Tento zákoník se všeobecně zabývá vztahy mezi lékaři, pacienty a společností.

Rady Aeskulapovy nejsou tak známé jako Hippokratova přísaha.

Jsou určeny studentům medicíny a myslíme si, že mají co říci i dnešním studentům.

Text hovoří o podstatě a motivacích lékařské profese, povinnostech, i oběti a zadostiučinění, které s sebou přináší lékařská praxe. Je to deontologický souhrn, který lze jen těžko překonat. Zde jsou některé z jeho bodů na které bychom vás rádi upozornili a myslíme, že jsou nadčasové :

„Přeješ si být lékařem, můj synu? Tato touha náleží duši ušlechtilé, duchu, jenž po vědě dychtí. Zvážil jsi dobře, jaký bude tvůj život? Budeš se muset vzdát svého života soukromého. Zatímco si mnozí tví spoluobčané, když splní své úkoly, mohou užívat samoty a nedají se rušit, tvé dveře musí zůstat stále otevřené pro všechny.

Ačkoli miluješ pravdu, přesto ji nebudeš smět prozradit. Před některými pacienty budeš muset skrývat, jak těžká je jejich nemoc, před jinými zas, jak je nepatrná; neboť tato pravda by je mohla ranit. Nesnaž se na této činnosti zbohatnout. Už jsem ti řekl: je to svaté poslání a nebylo by vhodné, aby tvůj výtěžek byl tak významný jako v případě obchodníka s olejem či obchodníka s vlnou.

Budeš sám ve svém smutku, sám se svým studiem, sám uprostřed lidského sobectví.

Budeš-li si cenit toho, že tvou odměnou je úleva matky, úsměv toho, kdo již netrpí..., staň se lékařem, můj synu.“

Deontologie tak je označována nauka o povinnostech. Lékařská deontologie je součást lékařské etiky, je její historický základ. Zabývá se **právními a morálními povinnostmi a pravidly chování** zdravotníků při poskytování zdravotní péče

Lékařský deontologický kodex reprezentuje kodifikované mravní závazky lékařů vůči pacientům, kolegům a veřejnosti.

Prvním takovým kodexem upravujícím chování lékařů byla **Hippokratova přísaha**. „Přísaha“ je nejrozšířenějším z textů Corpus Hippocraticum, některé zásady se v průběhu doby výrazně změnily, ale obecná platnost mravních principů tohoto dokumentu je uznávána do dnešních dnů (sponse absolventů). **Dlouhá staletí byla Hippokratova přísaha jediný deontologický kodex.**

Za provinění se např. považuje neplnění povinnosti věnovat se nemocnému, nestarat se o něj svědomitě, nedbat o jeho zdraví, dále vystavování nepravdivých zpráv, zneužívání vztahu závislosti nemocného, porušení povinnosti mlčení o stavu pacienta, hrubé a neuctivé chování k nemocnému a kolegům a další prohřešky.

Nejčastější etické chyby v praxi -

- zanedbávání sebevzdělávání s následkem opakování profesních chyb
- zneužití citového vztahu s nemocným,
- znevažování práce jiných profesionálů před nemocnými a na veřejnosti
- nabízení či přijímání provize, úplatků
- nedůstojné nabízení pomoci, inzeráty, letáky,
- podpora neoprávněného léčení, potulná praxe.

Z historie vyjímáme pouze význam vlivu odloučení medicíny, vědy od náboženství. Je to proces, který rozumem posuzuje jisté aspekty samotné existence, bude mít vliv především na samotné povolání lékaře. V roce 1803 T. Percival vydává svou „*Lékařskou etiku*“. Jednoduchým způsobem vysvětluje, jak se má lékař chovat ke svým kolegům a jak může prostřednictvím jistých norem zdokonalit ideu služby věnované pacientovi a společnosti. Ve skutečnosti je tento kodex praktickým návodem k řešení konkrétních problémů a situací, jak na poli nemocničním, tak soukromém; dotýká se též legislativy a vztahů k lékárníkům. V mnohém se jím inspiroval etický kodex American Medical Association (1847).

20. století prožívá **vědeckotechnický rozvoj** s určitými problémy a situacemi, které z etického hlediska vyvolávají další **dilemata**.

Příklady:

- enormní náklady na lékařskou péči
- pokrok v léčení a některá nebezpečí s tím spojená
- společenská role medicíny, a v důsledku toho nejružnější formy nátlaku uplatňované ze strany státu, systému a spotřebitelů na lékaře
- lékařsko-etické problémy překračují meze svědomí lékaře a boží hranice mezi státy
- depersonalizace lékaře, což způsobuje, že pacient má mnohem větší důvěru v léky než v lékaře, který mu je aplikuje
- nárůst společenské kritiky vůči lékařskému povolání...
- příliv množství nemocných do ordinací, obtíže ve vztazích lékaře a pacienta, přeměna lékaře v úředníka, potřeba ekonomického růstu pro dobrou lékařskou péči atd.
- lékař, který byl dříve jediným soudcem svých rozhodnutí, se nyní musí přizpůsobovat svému pacientovi, jenž se podílí na celém procesu nemoci, diagnostiky, a dokonce i na rozhodnutí týkajícím se jeho vlastní smrti.
- mimořádné pokroky techniky a vědy: genetické inženýrství, transplantace, spermabanky atd.

Aby existovala dokonalá rovnováha mezi etikou a vědou- „**Etika nesmí zůstat pozadu za vědeckým pokrokem, nýbrž musí mít přednost před veškerou vědou.**“

Druhá polovina 20. století dala zrod některým kodexům a deklaracím, vypracovaným s cílem odpovědět co je etické a morální. **Ženevská deklarace**, která překládá do moderního jazyka jádro řecké přísahy, byla přijata v r. 1948 WHO (Světovou zdravotnickou organizací), dále je známa **Helsinská deklarace (1964)**.

„Nevymyká se nám věda z rukou?“ ptá se H. Commoner. Člověk se ocitá v nebezpečné situaci: přinesl jako Prométheus oheň z nebes a tento oheň mu může být prospěšný, ale zároveň ho může i zničit. Van Deusselaer mluví o „**nebezpečném poznání**“ a definuje ho jako „**poznání, které se nashromáždilo mnohem rychleji než moudrost nezbytná k jeho použití**“.

HIPPOKRATOVA PŘÍSAHA

„Přisahám při lékaři Apollonu, při Hygiei a Panacei, volám za svědky všechny bohy a bohyně, že ze všech sil a s plným svědomím budu plnit tento slib:

Budu si vážit svého mistra v tomto umění jako svých vlastních rodičů, budu se s ním dělit o svůj příjem, budu mu dávat to, čeho bude mít nedostatek, budu pokládati jeho děti za své bratry pokrevné a ze své strany vyučím je v tomto umění bez odměny a bez závazků.

Umožním účast na vědění a naukách tohoto oboru především svým synům, dále synům svého

mistra a potom těm, kdo zápisem a přísahou se prohlásí za mé žáky, ale nikomu jinému.

Aby nemocní opět nabyli zdraví, nařídím opatření podle svého nejlepšího vědění a posouzení a budu od nich vzdalovati všechno zlé a škodlivé.

Nehodlám se pohnouti od nikoho, ať je to kdokoliv, abych mu podal jedu nebo abych mu dal za podobným účelem radu.

Nedám žádné ženě vložku do pochvy s tím úmyslem, abych zabránil oplodnění nebo přerušil vývoj plodu.

Svůj život i své umění budu ceniti jako posvátné, nebudu dělati operace kamene, a vstoupím-li do domu, vejdu tam pro blaho nemocných, zdržím se všeho počínání nešlechtného, neposkvrním se chlípným dotekem s ženami, muži, se svobodnými ani s otroky.

O všem, co uvidím a uslyším při léčení samém, nebo v souvislosti s ním, zachovám mlčení a podržím to jako tajemství, nebude-li mi dáno svolení k tomu, abych to řekl.

Udržím-li pevně a dokonale věrnost této přísaze, buď mi za to dán šťastný život pro všechny časy, kdybych však se proti této přísaze prohřešil, ať mě postihne pravý opak."

ETICKÝ KODEX LÉKAŘE

Sjezd České lékařské komory podle zákona č. 220/1991 Sb., o České lékařské komoře, České stomatologické a České lékárnické komoře (dále jen "zákon č. 220/1991 Sb."), a v souladu s § 15 odst. 7 písm. a) stavovského předpisu České lékařské komory č. 1 - Organizačního řádu vydává tento stavovský předpis

E t i c k ý   k o d e x   l é k a ř e

§1 Obecné zásady

1. Stavovskou povinností lékaře je péče o zdraví jednotlivce i celé společnosti v souladu se zásadami lidskosti, v duchu úcty ke každému lidskému životu od jeho počátku až do jeho konce a se všemi ohledy na důstojnost lidského jedince.
2. Úkolem lékaře je chránit zdraví a život, mírnit utrpení a to bez ohledu na národnost, rasu, barvu pleti, náboženské vyznání, politickou příslušnost, sociální postavení, sexuální orientaci, věk, rozumovou úroveň a pověst pacienta či osobní pocity lékaře.
3. Lékař má znát zákony a závazné předpisy platné pro výkon povolání a tyto dodržovat. S vědomím osobního rizika se nemusí cítit být jimi vázán, pokud svým obsahem nebo ve svých důsledcích narušují lékařskou etiku či ohrožují základní lidská práva.
4. Lékař uznává právo každého člověka na svobodnou volbu lékaře.

§2 Lékař a výkon povolání

1. Lékař v rámci své odborné způsobilosti a kompetence svobodně volí a provádí ty preventivní, diagnostické a léčebné úkony, které odpovídají současnému stavu lékařské vědy a které pro nemocného považuje za nejvýhodnější. Přitom je povinen respektovat v co největší možné míře vůli nemocného (nebo jeho zákonného zástupce).
2. Každý lékař je povinen v případech ohrožení života a bezprostředního vážného ohrožení zdraví neodkladně poskytnout lékařskou pomoc.
3. Lékař musí plnit své povinnosti v situacích veřejného ohrožení a při katastrofách přírodní nebo jiné povahy.
4. Lékař má právo odmítnout péči o nemocného z odborných důvodů nebo je-li pracovně přetížen, nebo je-li přesvědčen, že se nevytvořil potřebný vztah důvěry mezi ním a pacientem. Je však povinen doporučit, a v případě souhlasu zajistit vhodný postup v pokračování léčby.
5. Lékař nemůže být donucen k takovému lékařskému výkonu nebo spoluúčasti na něm, který odporuje jeho svědomí.
6. Lékař nesmí předepisovat léky, na něž vzniká závislost, nebo které vykazují účinky dopingového typu, k jiným než léčebným účelům.
7. Lékař u nevyléčitelně nemocných a umírajících účinně tiší bolest, šetří lidskou důstojnost a

mírní utrpení. Vůči neodvratitelné a bezprostředně očekávané smrti však nemá být cílem lékařova jednání prodlužovat život za každou cenu. Eutanazie a asistované suicidium nejsou přípustné.

8. U transplantací se lékař řídí příslušnými předpisy. Odběru tkání a orgánů nesmí být zneužito ke komerčním účelům.

9. Lékař je v zájmu pacienta povinen důsledně zachovávat lékařské tajemství, s výjimkou případů, kdy je této povinnosti souhlasem pacienta zbaven nebo když je to stanoveno zákonem.

10. Lékař, který vykonává své povolání, je povinen odborně se vzdělávat.

11. Lékař je povinen při výkonu povolání vést a uchovávat řádnou dokumentaci písemnou nebo jinou formou. Ve všech případech je nutná přiměřená ochrana znemožňující změnu, zničení nebo zneužití.

12. Lékař nesmí své povolání vykonávat formou potulné praxe.

13. Lékař nesmí sám nebo po dohodě s jinými ordinovat neúčelné léčebné, diagnostické a jiné úkony ze zjištěných motivů. V rámci své pravomoci nesmí poskytovat odborně neodpovídající vyjádření, z nichž by plynuly občanům neoprávněné výhody.

14. Pokud lékař doporučuje ve své léčebné praxi léky, léčebné prostředky a zdravotní pomůcky, nesmí se řídit komerčními hledisky, ale výhradně svým svědomím a prospěchem pacienta.

15. Lékař se podle svého uvážení účastní na prezentaci a diskusi medicínských témat na veřejnosti, v tisku, v televizi, rozhlasu, musí se však vzdát individuálně cílených lékařských rad a doporučení ve svůj soukromý prospěch.

16. Lékař se musí zdržet všech nedůstojných aktivit, které přímo nebo nepřímo znamenají propagaci nebo reklamu jeho osoby a lékařské praxe a ve svých důsledcích jsou agitační činnosti, cílenou na rozšíření klientely. Nesmí rovněž tyto aktivity iniciovat prostřednictvím druhých osob.

17. Nový způsob léčení je možné použít u nemocného až po dostatečných biologických zkouškách, za podmínek dodržení Helsinské konvence a Norimberského kodexu, pod přísným dohledem a pouze tehdy, pokud pacienta nepoškozuje.

18. Lékař si má být vědom své občanské úlohy i vlivu na okolí.

§3 Lékař a nemocný

1. Lékař plní vůči každému nemocnému své profesionální povinnosti. Vždy včas a důsledně zajistí náležitá léčebná opatření, která zdravotní stav nemocného vyžaduje.

2. Lékař se k nemocnému chová korektně, s pochopením a trpělivostí a nesníží se k hrubému nebo nemravnému jednání. Bere ohled na práva nemocného.

3. Lékař se má vzdát paternalitních pozic v postojích vůči nemocnému a respektovat ho jako rovnocenného partnera se všemi občanskými právy i povinnostmi, včetně zodpovědnosti za své zdraví.

4. Lékař je povinen pro nemocného srozumitelným způsobem odpovědně informovat jeho nebo jeho zákonného zástupce o charakteru onemocnění, zamýšlených diagnostických a léčebných postupech včetně rizik, o uvažované prognóze a o dalších důležitých okolnostech, které během léčení mohou nastat

5. Zadržení informací o nepříznivé diagnóze nebo prognóze je možné individuálně v zájmu nemocného dle úvahy a svědomí lékaře. V těchto případech by měl lékař, pokud nemocný neurčil jinak, informovat rodinné příslušníky pacienta nebo osoby jemu blízké.

6. Lékař nesmí zneužít ve vztahu k nemocnému jeho důvěru a závislost jakýmkoliv způsobem.

§4 Vztahy mezi lékaři

1. Základem vztahů mezi lékaři je vzájemně čestné, slušné a společensky korektní chování spolu s kritickou náročností, respektováním kompetence, s přiznáním práva na odlišný názor.

2. Lékař v zájmu své stavovské cti i s ohledem na pověst lékařské profese nesmí podceňovat a znevažovat profesionální dovednosti, znalosti i poskytované služby jiných lékařů, natož používat ponižujících výrazů o jejich osobách, komentovat nevhodným způsobem činnost ostatních lékařů v přítomnosti nemocných a nelékařů.

3. Lékař kolegiálně spolupracuje s těmi lékaři, kteří současně nebo následně vyšetřují či léčí stejného pacienta. Předává-li z důvodných příčin nemocného jinému lékaři, musí mu odevzdat

zjištěné nálezy a informovat ho o dosavadním průběhu léčby.

4. Lékař je povinen požádat dalšího nebo další lékaře o konzilium vždy, když si to vyžádají okolnosti a nemocný souhlasí. Je právem lékaře navrhnout osobu konzultanta. Závěry konziliárního vyšetření mají být dokumentovány zásadně písemnou formou a je povinností o nich informovat nemocného, se zvláštním důrazem tehdy, pokud se názory lékařů liší, a je právem lékaře vzdát se dalšího léčení, pokud se nemocný přikloní k jinému názoru konzultanta.

5. Lékař musí svou praxi vykonávat zásadně osobně. Zastupován může být jen dočasně a to lékařem vedeným v seznamu České lékařské komory a splňujícím potřebné odborné předpoklady.

§5 Lékař a nelékař

1. Lékař spolupracuje se zdravotními pracovníky vyškolenými v různých specializovaných činnostech. Pověří-li je diagnostickými nebo léčebnými úkoly a dalšími procedurami, musí se přesvědčit, zda jsou odborně, zkušenostmi i zodpovědností způsobilí tyto úkony vykonávat.

2. Lékaři není dovoleno vyšetřovat nebo léčit s osobou která není lékařem a nepatří k zdravotnímu personálu. Tyto osoby nesmějí být přítomny ani jako diváci při lékařských výkonech. Výjimkou z uvedených zásad jsou osoby, které se u lékaře vzdělávají, nebo pracují v lékařských oborech a dalších osoby, s jejichž přítomností pacient souhlasí, pokud není lékařsky zdůvodněných námitek.

§6 Účinnost

Tento stavovský předpis České lékařské komory Etický kodex České lékařské komory nabývá účinnost dne 1.1. 1996.

STAVOVSKÉ CTNOSTI – IDEÁL LÉKAŘE :

1. trpělivost - jako nehraná statečnost v boji s nemocí, vytrvalé chápání problémů jemu svěřeného pacienta;

2. obětavost - kdy oběť není chápána jako vyčerpávající činnost, ale osobní schopnost umět prožívat vyšší motivaci své lékařské profese na základě pozitivního životního postoje;

3. vlídnost - jako výsledek sebeovládání na základě sebedisciplíny a vnitřní síly, povzbuzuje k trpělivosti, otevřenosti i k taktnosti;

4. sociální citění - se dá pěstovat výchovou, ovlivnit společenskou atmosférou, mělo by v praxi vyústit v lidský soucit a respektování důstojnosti všech lidí bez rozdílu;

5. nezištnost - je uměním dávat bez očekávání odměny, autor cituje Seneku: “Žít a nemilovat, žít a nedávat, žít a neobětovat se - to není život” a J.Londona : “Jen na toho myslí svět, kdo nemyslí na sebe”;

6. velkorysost - je neodmyslitelným základem obětavosti, nezištnosti a spravedlnosti, patří sem např. tyto atributy - umět se zřeknout pohodlí, bohatství, společenského postavení, ale i umění odpustit, nemstít se, správně hodnotit schopnosti svoje i druhých ;

7. taktnost - souvisí s vlídností, velkorysostí, jemností, tolerantností, trpělivostí uctivostí , ohleduplností a diskrétností,

je ovládání vlastních slov, gest, citů, vystupování, umění vcítiti se do situace druhého, i mlčení může být v jistých situacích pokládáno za netaktní;

8. ohleduplnost - je schopnost soustředit se na druhé a zapomenout na sebe, polidštuje vztahy ve společnosti ;

9. diskrétnost - je uměním poslouchat a uměním mlčet, předpokládá osobní disciplínu, trpělivost vyslechnout,

chápatost, nezištnost, ohleduplnost a taktnost jsou nezbytné,

zvláštním druhem této ctnosti je zachování lékařského tajemství, kterou ukládá zákon ;

10. poctivost - předpokládá důslednost, ohleduplnost, svědomitost, spolehlivost, trpělivost, pravdomluvnost, nezištnost a prozíravost , poctivý lékař je zárukou nastolení důvěry mezi ním a pacienty;

11. spolehlivost - seriózní jednání na základě odborných kvalit, je třeba ji neustále pěstovat a rozvíjet

12. ochota - ochota pomáhat , snaha vcítit se do světa nemocných a vnímat i nevyslovené potřeby nemocného;

13. kolegialita - znamená respektovat osobnost kolegů, uznávat je za rovnocenné partnery, jako kolegové jsou vnímáni pracovníci, kteří se věnují společné práci;

14. stavovská čest , osobní bezúhonnost - s kolegiálností úzce souvisí stavovská čest, sebevědomá hrdost na osobní příslušnost ke společenské skupině (lékaři).

(viz. Kořenek J.:Lékařská etika.Praha.Triton.2002.s.276 . ISBN 80-7254-235-4

„Ať už je prostředí, v němž lékař působí, jakékoli, jeho cíl bude vždy tentýž: pomoci pacientovi. Principy lékařské etiky budou i nadále sloužit jako vodítko pro určení toho, co je nejlepší pro pacienta, pro lékaře samotného a pro jeho profesi.“ (Dwight C. Wilbur, American Medical Association)

Etický kodex pro zdravotní sestry, Etické zásady zdravotnického pracovníka nelékařských oborů a další etické kodexy, viz.. internet.

Přínos při studiu

Studenti se zamyslí nad stavovskými ctnostmi, deontologickým kodexem a profesní etikou a zhodnotí svoje morální vlastnosti a postoje důležité pro výkon lékařské profese.

Z dosavadních zkušeností zhodnotí etické a eventuálně neetické chování zdravotnického personálu a budou schopni k těmto problémům diskutovat.

Samostatně se budou snažit vysvětlit pojmy, které nejsou součástí přednášky – to znamená : kompetentní pacient, compliance (kompliance), prolomení mlčenlivosti, sdělování nepříznivé diagnózy , kolegialita, depersonalizace, lobbying, bossing, harašment, iatrogenie.

Studenti 5. ročníku si připraví jeden příklad na eticky dilematickou situaci. Z časopisu ČLK uveřejněném na internetu si vyhledají každý 1 případovou studii (kasuistiku) a její řešení v praxi.

Studenti 6. ročníku musí znát termíny spojené s profesní etikou a musí umět zhodnotit dilematickou situaci.

Doporučené zdroje:

1. Internet, časopis ČLK – TEMPUS a další časopisy
2. Haškovcová, H.: Manuálek sociální gerontologie. IDVPZ,Brno, 72s, ISBN80-7013-363-5
3. Kořenek J.:Lékařská etika.Praha.Triton.2002. 276. ISBN 80-7254-235-4
4. Mareš, J: Iatropatogenie a sororigenie aneb jak lze poškozovat člověka.UK Praha, LF Hradec Králové, 2002, 59s, ISBN 80-86723-00-3